

ЮЛІЯ ВІКТОРІВНА ШВЕЦЬ,

кандидат юридичних наук,

Харківський національний університет внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0009-0004-6949-8465>,

e-mail: ShvetsY@krok.edu.ua

САНКЦІЇ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОМУ ОБІГУ АКТИВІВ: КРИМІНОЛОГО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ВИМІРУ ЗАСТОСУВАННЯ

Статтю присвячено визначенню поняття, місця, ролі санкцій як кримінологічного заходу в системі протидії злочинному обігу активів на міжнародному рівні. Здійснено дослідження поняття «санкції» як категорії міжнародного права, з'ясовано їхню кримінологічну природу, визначено місце в системі протидії злочинності взагалі та злочинному обігу активів зокрема.

У результаті проведеного дослідження запропоновано багатофакторну матрицю міжнародного виміру застосування санкцій як форми відповідальності держав за міжнародно протиправні діяння. Вона включає: а) суб'єктно-цільову компоненту з трьома категоріями держав, організацій та окремих фізичних осіб, на яких спрямовуються санкції; б) предметно-змістовну компоненту контрзаходів у межах притягнення держав до міжнародно-правової відповідальності, яка охоплює економічні, політико-дипломатичні та військово-політичні санкції; в) масштаб розгортання репресивного та превентивного санкційного впливу, який репрезентований трьома рівнями – глобальним, регіональним і локальним. Економічні обмежувальні заходи мають секторальний (сектори економіки з переліком підсанкційних суб'єктів господарювання, ділові контакти з якими забороняються), номенклатурний (переліки товарів), а також персональний характер (щодо конкретних фізичних осіб).

Доведено дисфункційність ООН як суб'єкта формування та реалізації глобальної міжнародної санкційної політики. Запропоновано внесення змін і доповнень до Статуту ООН щодо унормування порядку втрати права вето постійним членом Ради Безпеки, діяльність якого засуджена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН. Відстоювано думку, що реалізація такого кроку дозволить розблокувати діяльність Ради Безпеки щодо адекватної реакції на міжнародно протиправні діяння держав, зокрема на агресію росії проти України.

Установлено існування прогалини у кримінально-правовому регулюванні відносин у сфері забезпечення примусового виконання приписів та обмежень, установлених міжнародними санкціями. Утім, усунення цієї прогалини вимагає ухвалення базового регуляторного нормативно-правового акта з питань визначення правового режиму міжнародних санкцій на території України.

Ключові слова: збройна агресія, війна, міжнародні злочини, злочини міжнародної категорії, злочинний обіг активів, санкції, протидія злочинності, кримінологіко-правовий аналіз.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Злочинний обіг активів традиційно є об'єктом кримінологічної уваги в контексті проблем декриміналізації економіки, звуження її тіньового сектору, підвищення ступеня транспарентності господарської діяльності для інструментів фінансового контролю та моніторингових процедур. Утім, російська збройна агресія проти України виявила додатковий, специфічний малодосліджений сегмент кримінальної циркуляції активів, пов'язаний із забезпеченням фінансування, розв'язуванням і веденням агресивної війни, а також учиненням супутніх найтяжчих міжнародних злочинів,

включаючи злочини проти людяності, геноцид, воєнні злочини. Стало очевидно, що інтенсивність відтворення таких злочинів прямо залежить від економічних можливостей держави-агресора. Отже, обмеження таких можливостей має безпосередній кримінально-превентивний ефект, а розроблення відповідних заходів обструктивного впливу на фінансові потоки, дотичні до справи агресивної війни, стає одним із пріоритетних завдань у відновленні миру й міжнародного правопорядку. І ця думка не є новою, адже узвичаєною вже стала практика застосування до різних категорій правопорушників

економічних санкцій як з боку міжнародних організацій, так і з боку окремих держав.

Водночас варто наголосити на тому, що питання застосування санкцій на рівні міжнародних відносин здебільшого розглядалися як форма реалізації міжнародно-правової відповідальності держав. Відповідні дослідження, розгорнуті у предметному руслі міжнародного публічного права, репрезентовані розвиненим корпусом наукових праць Р. Абдуллаєва, С. Андейченка, В. Антипенка, Д. Анцилотті, П. Беллі, В. Василенка, Дж. Галтунга, А. Джентілі, С. Екерта, Н. Зелінської, А. Калініна, М. Коверзньєва, Дж. Кроуфорда, М. Ольшака, М. Пашковського, О. Сенаторової, Г. Тріпеля та ін. Водночас бракує специфікацій наукового пошуку щодо кримінологічних завдань, тобто з позицій вивчення кримінологічного обґрунтування, кримінологічної ефективності застосування санкцій, забезпечення контролю за дотриманням санкційних режимів, формування механізмів забезпечення примусового виконання санкцій, кримінальної відповідальності за порушення, пов'язані з ухиленням від такого виконання або сприяння в цьому.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є визначення поняття, місця, ролі санкцій як кримінологічного заходу в системі протидії злочинному обігу активів на міжнародному рівні. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: 1) визначити поняття «санкції» як категорію міжнародного права; 2) з'ясувати кримінологічну природу санкцій, встановити їхнє місце в системі протидії злочинності взагалі та злочинному обігу активів зокрема; 3) визначити види санкцій як кримінально-превентивних заходів, що реалізуються в міжнародному вимірі.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Методологія дослідження представлена трирівневою системою концепцій, підходів і методів. Філософський рівень репрезентовано парадигмою діалектичного детермінізму, що дозволяє оперувати властивими йому законами всезагального універсального зв'язку, діалектичного протиріччя, а також принципами історизму та системності. На загальнонауковому рівні використано формально-логічні (аналіз, синтез, неповна індукція, дедукція), а також інші методи, такі як спостереження, порівняння, моделювання. Серед методів окремого наукового рівня було застосовано статистичне спостереження (дані офіційної статистичної звітності щодо рівня і динаміки кримінальних правопорушень, передбачених статтями 437, 438 та 442 Кримінального кодексу України), контент-аналіз (119 повідомлень у медіа про за-

стосування санкцій та механізми ухилення від їх виконання), системно-правовий і герменевтичний (тлумачення правових норм).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Злочинний обіг активів є одним із найнебезпечніших різновидів кримінальних практик, що є не лише функціонально самостійним (наприклад, злочинні промисли корисливої спрямованості), а й має акцесорне значення в системі інших видів злочинної діяльності, зокрема в політичній сфері (злочини агресії, проти людяності, геноцид, тероризм, а також злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, поширення порнографічної продукції, зокрема дитячої порнографії, торгівлі людьми тощо). Саме тому удар по обігу активів, що забезпечують злочинну діяльність, є ефективним засобом зниження інтенсивності правопорушень, пов'язаних із цими активами. Це особливо стосується випадків, коли активи є похідним результатом злочинної діяльності, на здобутті якого концентруються правопорушники. Крім того, зважаючи на транскордонний характер руху активів у сучасному світі, поширення технології блокчейн, а так само транскордонний, міжнародно значущий характер кримінальних практик, саме міжнародний рівень консолідації санкційних зусиль виявляється затребуваним. Але, як засвідчує практика ухвалення та реалізації міжнародних санкцій проти російської федерації як держави-агресора, існує чимало проблемних зон саме у правозастосовній площині: так званий тіньовий флот (морські судна, танкери), що забезпечує транспортування російських нафтопродуктів всупереч обмежувальним режимам, а також успішне (з функціональної точки зору) використання низки третіх країн для легалізації і маскуванню походження підсанкційних товарів (як в експорті, так і в імпорті) до держави-агресора, особливо товарів подвійного та військового призначення, що наочно свідчить про необхідність наукової ревізії підходів до використання санкційного інструментарію, вдосконалення практики протидії злочинному обігу активів на всіх етапах впровадження обмежувальних економічних та політичних заходів.

Принагідно зауважимо, що категорія «санкції» є багатозначною. Навіть поза кримінально-правовою сферою (як частина статті Особливої частини Кримінального кодексу України, де визначається вид і міра покарання) це поняття не має єдиного тлумачення. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про санкції» під санкціями розуміють спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи, що

можуть застосовуватись з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави¹. Неважко помітити широту цільового призначення санкцій, що випливає з їх законодавчого визначення, а також їхній диспозитивно-дискреційний характер, виражений через формулювання «можуть застосовуватися». Це створює умови для гнучкого механізму їх застосування, що, своєю чергою, може призвести до відсутності ясності щодо правової природи цих заходів, а також нести ризик зловживання ними (детальніше див.: Швець, 2025). Окрім того, вітчизняній юридичній науці не вистачає загальнотеоретичних досліджень, які б дозволили однозначно з'ясувати галузеву належність санкцій, а також співвіднести їх із категорією «юридична відповідальність». Це є справою майбутніх наукових пошуків. Водночас, з нашої точки зору, санкції є міжгалузевим інститутом. Зокрема, у контексті законодавства вони перебувають на межі конституційного й адміністративного права, а також міжнародного публічного права, у кримінологічному ж аспекті вони спрямовані на досягнення кінцевої мети – спонукання суб'єктів (як фізичних осіб, зокрема громадян України, так і юридичних осіб, держав) до визначеної поведінки, обмеження їхніх можливостей здійснювати суспільно небезпечну діяльність, її припинення або запобігання тяжким та особливо тяжким злочинам.

У доктрині та практиці міжнародного права санкції зазвичай розглядають як інструмент реалізації міжнародної відповідальності держав та організацій за вчинення міжнародно протиправних діянь, тобто як частина (інститут) міжнародного публічного права. При цьому наголошується, що важливість міжнародно-правової відповідальності держав зумовлена тим, що, з одного боку, цей інститут є необхідним засобом для забезпечення виконання міжнародно-правових приписів, а з іншого – сприяє укріпленню міжнародного правопорядку. Міжнародний правопорядок, що є результатом організованих відносин між учасниками міжнародного права, потребує, щоб

ці суб'єкти дотримувались міжнародно-правових норм, спрямованих на врегулювання їхніх відносин і досягнення спільних цілей. Міжнародний правопорядок як позитивне явище в житті світового співтовариства потребує постійної підтримки та захисту і є однією з головних цілей міжнародного права, що є актуальним як ніколи в умовах сьогодення (Ольшак, 2024; Попович, 2011).

У наукових джерелах зазначається, що санкції не мають чіткого визначення в міжнародному праві, через що вони часто стають предметом наукових дискусій. Певний консенсус було досягнуто принаймні щодо того, що термін «санкція» вживається для позначення заходів, ужитих Радою Безпеки ООН відповідно до ст. 41 Статуту ООН, з метою виправлення ситуації, що підпадає під дію ст. 39 Статуту ООН і передбачає загрозу миру, порушення миру або акт агресії (Ronzitti, 2016). Однак застосування цього терміна в такому значенні іноді оскаржується, оскільки це вважається неточним і «не самоочевидним» через те, що він не згадується безпосередньо в Статуті ООН (Thouvenin, 2021). Так, ст. 39 Статуту ООН посилається на заходи, вжиті відповідно до статей 41 та 42 Статуту. Стаття 41 використовує термін «заходи», а ст. 42 – «дії», коли йдеться про застосування збройної сили. Проте ці зауваження не були закріплені ані в юридичній літературі, ані у практиці, але в деяких резолюціях Рада Безпеки ООН сама називає відповідні заходи «санкціями» (Asada, 2019; Karliuha, 2024).

Отже, санкції є однією з форм реалізації міжнародної відповідальності. Санкційний примус є проявом співвідношення свободи та необхідності, що конкретизується в поведінці суб'єктів міжнародного права і характеризується тісною взаємодією об'єктивного та суб'єктивного (Ольшак, 2024). Комісія з міжнародного права ООН у Проекті статей про відповідальність держав за міжнародно протиправні діяння зазначає, що історично термін «законні репресії» або загалом «самозахист» чи «самодопомога» були більш поширеними. Термін «санкції» використовувався для позначення заходів, що вживаються відповідно до установчих документів міжнародних організацій, зокрема відповідно до розділу VII Статуту ООН, хоча в ньому йдеться про «заходи», а не «санкції». Термін «репресії» не використовується широко в сучасному контексті через його асоціацію із правом воєнних репресій, що передбачають застосування сили².

¹ Про санкції : Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18> (дата звернення: 15.10.2025).

² Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries.

Г. Кельзен (1966) вважав, що правовий порядок є примусовим наказом. Тому повноваження, надані постраждалій державі для застосування примусових санкцій проти держави, що порушила міжнародне право або є відповідальною за порушення, є первинним правовим наслідком, який безпосередньо впливає з неправомірного діяння. Згідно із цією точкою зору загальне міжнародне право уповноважує постраждалу державу реагувати на правопорушення, а зобов'язання відшкодувати збитки є додатковим засобом, за допомогою якого держава, яка порушила міжнародне право, може уникнути застосування примусу¹. С. Андрейченко (2019) справедливо зауважує, що в міжнародному праві давно існує загальний принцип, згідно з яким будь-яка завдана шкода повинна бути відшкодована. Цей принцип, безумовно, впливає з юридичної природи права і тісно пов'язаний із принципом добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом як імперативною нормою *jus cogens* (Мисак, 2013). Крім того, Постійна палата міжнародного правосуддя заявила, що «одним із принципів міжнародного права, ба більше – загальною правовою концепцією, є визнання того, що будь-яке порушення взятого на себе зобов'язання передбачає обов'язок надати репарації в адекватній формі»².

Водночас термін «санкції» як семантичний аналог міжнародно-правової категорії «контрзаходи» може застосовуватися різними суб'єктами, а не тільки постраждалою державою. Санкції та контрзаходи є комплексом різноманітних заходів, які здійснюють держави як індивідуально, так і в межах міжнародних організацій (Коверзнев, Коверзнева, 2016). У Проекті статей про відповідальність держав за міжнародно протиправні діяння зазначено, що термін «санкція» також часто використовують як еквівалент дій, ужитих проти держави групою держав або за дорученням міжна-

родної організації. Однак наголошується, що цей термін є неточним: розділ VII Статуту ООН стосується, як уже згадувалось вище, лише заходів, хоча вони можуть охоплювати дуже широкий спектр дій, включаючи застосування збройної сили (статті 39, 41 та 42 Статуту). Питання щодо застосування сили в міжнародних відносинах і законності військових репресій регулюються відповідними первинними правилами. Статті 39, 41 та 42 Статуту ООН стосуються контрзаходів, передбачених у ст. 22. Вони застосовуються потерпілою державою, щоб змусити державу-правопорушника виконувати свої міжнародні зобов'язання. Ці заходи мають інструментальний характер і розглядаються як аспект реалізації відповідальності державиз.

У доктрині міжнародного права та міжнародній правозастосовній практиці також визначаються конкретні межі та обмеження щодо цілей і призначення санкцій, а також щодо недопустимих побічних ефектів їх застосування. Наприклад, Комітет з економічних, соціальних та культурних прав у загальному коментарі № 8 (1997) обговорив вплив економічних санкцій на цивільне населення, особливо на дітей. Він розглянув як вплив заходів, ужитих міжнародними організаціями за межами статей 39, 41 та 42 Статуту ООН, так і контрзаходи, що застосовуються окремими державами чи групами держав. Комітет наголосив, що «незалежно від обставин, такі санкції завжди повинні повністю враховувати положення Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права», і додав, що «...важливо розрізняти основну мету застосування політичного та економічного тиску на правлячу еліту країни, щоб переконати її дотримуватися міжнародного права, та побічні страждання найбільш вразливих груп у країні, на яку спрямовані санкції»⁴.

Аналогії можна провести з інших елементів загального міжнародного права. Наприклад, п. 1 ст. 54 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних

2001 // United Nations : офіц. сайт. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (дата звернення: 15.10.2025).

¹ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. 2001 // United Nations : офіц. сайт. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (дата звернення: 15.10.2025).

² Factory at Chorzow (Germany v. Poland). Judgment of 13 September 1928 // JUS MUNDI : сайт. URL: <https://jusmundi.com/en/document/decision/en-factory-at-chorzow-merits-judgment-thursday-13th-september-1928> (дата звернення: 15.10.2025).

³ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. 2001 // United Nations : офіц. сайт. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (дата звернення: 15.10.2025).

⁴ Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. General Comment No. 8 (1997) // United Nations : офіц. сайт. URL: <https://docs.un.org/en/E/C.12/1997/8> (дата звернення: 15.10.2025).

збройних конфліктів (Протокол I), безумовно передбачає, що використання голоду серед цивільного населення як метод ведення війни заборонено¹. Подібним чином, ч. 2 ст. 1 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та ч. 2 ст. 1 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права встановлюють, що жоден народ в жодному разі не може бути позбавлений належних йому засобів існування².

Так само встановлюються обмеження й щодо санкційних заходів проти дипломатичного корпусу. У справі «Дипломатичний та консульський персонал США у Тегерані» Міжнародний суд ООН наголосив, що «дипломатичне право саме по собі забезпечує необхідні засоби захисту від незаконної діяльності членів дипломатичних або консульських місій та санкціонування такої діяльності»³, і дійшов висновку, що порушення дипломатичного або консульського імунітету не можуть бути виправдані навіть як контрзаходи у відповідь на міжнародно-правове протиправне діяння держави, що акредитує⁴. Як зазначив Суд: «Норми дипломатичного права становлять самодостатній режим, який, з одного боку, встановлює зобов'язання держави перебування щодо пільг, привілеїв та імунітетів, які надаються дипломатичним місіям, а з іншого – передбачає можливе зловживання ними з боку членів місії та визначає засоби, що є в розпорядженні

держави перебування, для протидії будь-якому такому зловживанню»⁵.

Проте ці обмеження мають універсальний характер. Вони в контексті тих контрзаходів, санкцій, що нині застосовуються до російської федерації у зв'язку з її агресією проти України, не є актуальними для обговорення. Натомість звернімо увагу на загальну архітектуру санкційного механізму, репрезентовану як суб'єктами, так і конкретними видами заходів, що мають міжнародний вимір свого прояву.

Варто зауважити, що коли ми говоримо про міжнародний вимір застосування санкцій, йдеться не стільки про суб'єкта їх застосування (хоча й про нього також), скільки про форми реагування на найбільш значущі міжнародні протиправні діяння держав. А саме про такі з них, які є проєкціями міжнародних злочинів, що вчиняються їхніми посадовими особами, від їх імені, у їхніх інтересах або користуючись загальним фоном беззаконня, яке з об'єктивною необхідністю супроводжує збройну агресію. У цьому аспекті йдеться про санкції щодо держав та суб'єктів господарської діяльності, які економічно пов'язані з державами, посадові особи яких від імені цих держав, у їхніх інтересах вчиняють міжнародні злочини: злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид. Назвемо цих суб'єктів умовною назвою – суб'єкти I категорії.

Наступну групу контрзаходів міжнародного рівня становлять санкції проти держав та організацій, які всупереч вимогам верховенства права підтримують економічні зв'язки з суб'єктами I категорії, створюючи умови для продовження вчинюваних ними міжнародно протиправних діянь, кримінального руху активів як сприятливого фактора для міжнародної злочинної діяльності. Це умовно є суб'єкти II категорії.

Однак не лише вчинення міжнародних злочинів та їхніх проєкцій міжнародно протиправних діянь держав є підставою для застосування санкцій. До фокусу санкційної політики так само потрапляють держави та організації, що підтримують, фінансують, приховують осіб, які вчиняють злочини міжнародного характеру. Вони є суб'єктами III категорії.

Для ясності наголосимо на розрізненні двох термінів міжнародного кримінального права: міжнародні злочини (злочини *jus cogens*

¹ Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення: 15.10.2025).

² Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : від 16.12.1966 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 15.10.2025); Міжнародний пакт про громадянські та політичні права : від 16.12.1966 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 15.10.2025).

³ Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders. 1982 // International Court of Justice : офіц. сайт. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/64/064-19800524-JUD-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 15.10.2025).

⁴ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. 2001 // United Nations : офіц. сайт. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (дата звернення: 15.10.2025).

⁵ Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders. 1982 // International Court of Justice : офіц. сайт. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/64/064-19800524-JUD-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 15.10.2025).

та відповідні їм кореспондуючі юрисдикційні зобов'язання *erga omnes*) та злочини міжнародного характеру (транснаціонального значення, що зачіпають інтереси декількох держав та спонукають до їх співпраці в питаннях взаємного визнання юрисдикцій, зокрема універсальної юрисдикції та з питань санкцій). Дотичність до міжнародних злочинів презентують суб'єкти I та II категорій, до злочинів міжнародного характеру – суб'єкти III категорії. Як свідчить практика, здебільшого в подібних випадках йдеться про санкції щодо держав – спонсорів тероризму. Утім, мають місце й інші випадки, пов'язані, зокрема, з нелегальною наркоторгівлею.

Отже, суб'єктно-цільова компонента міжнародних санкційних механізмів визначена трьома базовими категоріями порушників міжнародного права, на яких спрямовуються відповідні обмежувальні контрзаходи. Окрім спеціально-превентивної функції, вони здатні виконувати функції припинення правопорушень, а також загальної превенції, спрямованої на невизначене коло інших суб'єктів міжнародних відносин, демонструючи невідворотність правових, економічних, політичних обтяжень та пов'язаних із цим репутаційних ризиків, що впливають на інвестиційний клімат, рейтинг кредиторської довіри тощо.

Із позиції предметного змісту контрзаходів на міжнародному рівні застосовуються економічні, політико-дипломатичні та військово-політичні санкції. Найпоширеніша та найзначніша класифікація економічних санкцій ґрунтується на характері обмежень. У межах цієї класифікації економічні санкції поділяються на торговельні та фінансові. Перші включають обмеження на імпорт та експорт товарів, послуг і технологій, а також практику внесення до чорних списків, що передбачає заборону торгівлі з організаціями, які входять до таких списків. Другі охоплюють заходи, що переривають фінансові потоки, такі як заморожування активів, заборона на фінансові операції та обмеження на експорт позик та інвестицій (Hufbauer, Schott, Elliott, 2007). Ще одна важлива класифікація ґрунтується на сфері дії економічних санкцій – комплексні та цілеспрямовані санкції. *Комплексні* санкції запроваджуються на всю державу та включають заборону на широкий спектр економічної діяльності. *Цільові* санкції, також відомі як розумні санкції, – це обмеження, що застосовуються до лідерів, осіб, які ухвалюють рішення, їхніх основних прихильників або окремих секторів економіки чи географічних регіонів, а не до всього населення (Eckert, Biersteker, Tourinho, 2016; Karliuha, 2024).

Економічні обмежувальні заходи мають секторальний (сектори економіки з переліками підсанкційних суб'єктів господарювання, ділові контакти з якими є під заборонаю), номенклатурний (переліки товарів), а також персональний характер (щодо конкретних фізичних осіб).

Фізичні особи часто піддаються заборонам на поїздки та заморожуванню активів, тоді як юридичні особи можуть зіткнутися з обмеженнями щодо своїх фінансових ресурсів або операцій. Цільові санкції можуть застосовуватися до певних секторів діяльності, наприклад авіації, або можуть обмежувати торгівлю в усьому економічному секторі держави. Такі секторальні цільові санкції часто включають ембарго на постачання зброї, заборону на товари і транспортування, а також ширші обмеження фінансового сектору. Нарешті, економічні санкції можуть зосереджуватися на певних регіонах у межах держави, таких як провінції, субрегіональні райони або території, контрольовані забороненими повстанськими групами (Eckert, Biersteker, Tourinho, 2016; Karliuha, 2024).

Політико-дипломатичні санкції, так само як і економічні, стосуються окремих держав та полягають в акціях щодо: припинення окремих прав і повноважень, що впливають з членства держави-правопорушника в міжнародній організації; остаточного (постійного) або тимчасового виключення такої держави зі складу організації; фактичної політичної та дипломатичної ізоляції держави (відсутність офіційних запрошень на міжнародні форуми, зустрічі, уникнення контактів, спільної участі в заходах, у тому числі й церемоніального характеру тощо). Так, наприклад, у березні 2022 р., як наслідок учинення дій, несумісних із цінностями Ради Європи, закріпленими в Європейській конвенції з прав людини, російська федерація була виключена зі складу Парламентської Асамблеї Ради Європи. Зрозуміло, похідний ефект у вигляді репутаційних втрат конвертується й у економічному, а від нього – у кримінологічному вимірах.

За масштабом репресивного та превентивного ефектів санкції можна поділити на глобальні, регіональні та локальні. Перші номінально представлені діяльністю інституцій ООН. Це твердження ґрунтується на порівнянні конвенційних (статутних) правових норм і негативної практики їх застосування. Так, Статут ООН закріплює правила: «Рада Безпеки має повноваження вирішувати, які заходи, не пов'язані з використанням збройних сил, повинні вживатися для виконання її

рішень, і вона може зажадати від Членів Організації Об'єднаних Націй застосування цих заходів. Ці заходи можуть включати повне або часткове припинення економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, радіо або інших засобів сполучення, а також розрив дипломатичних відносин» (ст. 41); «Якщо Рада Безпеки вважатиме, що заходи, передбачені в статті 41, можуть виявитися недостатніми або вже виявилися недостатніми, вона має повноваження вжити такі дії повітряними, морськими або сухопутними силами, які виявляться необхідними для підтримання або відновлення міжнародного миру та безпеки. Такі дії можуть включати демонстрацію сили, блокаду й інші операції повітряних, морських або сухопутних сил Членів Організації Об'єднаних Націй» (ст. 42)¹. Отже, як можна побачити, Рада Безпеки ООН номінально володіє всім необхідним інструментарієм, включаючи санкції військово-політичного характеру (військові коаліційні дії), для примушування держави – міжнародного правопорушника до припинення міжнародно протиправних дій і відновлення правопорядку. Проте в реальному вимірі в ситуації з агресією одного з постійних членів Ради Безпеки ООН – російської федерації, ця інституція виявляється геть дисфункційною, що не може задовольняти будь-кого, хто не цурається чужої до несправедливості совісті й здорового глузду.

Існує гостра потреба у реформуванні ООН загалом і формату, процедур діяльності Ради Безпеки з метою приведення їх у відповідність до цілей цієї організації і вимог реального часу. Зокрема, це стосується порядку використання права вето постійними членами Ради Безпеки. Ми переконані в необхідності внесення змін і доповнень до Статуту ООН щодо втрати права вето суб'єктом (постійним членом), діяльність якого засуджена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН. Реалізація такого кроку дозволить розблокувати діяльність Ради Безпеки щодо адекватної реакції на міжнародно протиправні діяння держав, зокрема на агресію росії проти України.

Наразі ООН не тільки і навіть не стільки представляє глобальний рівень реальної санкційної політики, скільки санкції з боку окре-

мих держав – геополітичних гегемонів. Дійсно, поширеною є думка, що «санкції – це колективні примусові заходи, що застосовуються з використанням інституційного механізму міжнародних організацій до правопорушника з метою спонукання його до виконання своїх міжнародних зобов'язань» (Ведькал, Агамалієв, 2021). Так, наприклад, у квітні 1982 р., коли Аргентина взяла під контроль частину Фолклендських (Мальвінських) островів, Рада Безпеки ООН закликала до негайного введення санкцій. На прохання Сполученого Королівства члени Європейського Співтовариства, Австралія, Канада та Нова Зеландія запровадили торговельні санкції, які включали тимчасову заборону на весь імпорт аргентинських товарів. Було суперечливим, чи можуть ці заходи бути виправдані винятком національної безпеки².

Водночас праві, як видається, ті дослідники, які пов'язують санкційний вплив міжнародного рівня не тільки з колективними діями, а й з активністю окремих держав. Так, Дж. Галтунг (1967) слушно наголошує, що міжнародні санкції є діями, що ініціюються одним або кількома міжнародними акторами проти одного чи кількох суб'єктів із переслідуванням однієї чи кількох цілей: покарати певну сторону позбавленням окремих цінностей або змусити її виконувати певні правила, які ініціатор вважає необхідними. В умовах глобалізованої економіки, взаємного впливу та взаємних залежностей систем господарювання окремих країн і регіонів санкційні заходи навіть однієї, але глобально впливової держави, цілком можуть розглядатися як міжнародні обмежувальні заходи. Як такі можуть бути охарактеризовані санкції США, а також консолідовані санкції Європейського Союзу, які є масштабними для світових економік і ринків збуту.

Регіональний рівень застосування санкцій також репрезентований діяльністю як окремих країн регіонального економічного значення, так і регіональних організацій. Так, високу санкційну активність регіонального рівня демонструє Парламентська Асамблея Ради Європи. У своїй Резолюції вона запрошує всі держави-члени та держави – спостерігачі Ради Європи, а також держави, парламенти яких мають статус спостерігача або партнера з

¹ Статут Організації Об'єднаних Націй (з поправками). Статут Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй : від 26.06.1945 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 15.10.2025).

² General Agreement of Tariffs and Trade. Trade Restrictions Affecting Argentina Applied for Non-Economic Reasons : 18.05.1982, L. 5319/Rev // World Trade Organization : офіц. сайт. URL: https://www.wto.org/gatt_docs/English/SULPDF/90990462.pdf (дата звернення: 18.11.2025).

питань демократії в Асамблеї, запровадити або надалі сприяти можливості соціального повторного використання конфіскованих незаконних активів. Щодо активів громадян росії та державних підприємств, до яких застосовуються цілеспрямовані санкції за їхню відповідальність у війні агресії, розпочатій російською федерацією проти України: 1) негайно виявити та заморозити якомога більше цих активів; 2) забезпечити використання відповідних активів, зокрема будинків та квартир, для прийому українських біженців; 3) прийняти рішення про остаточне використання цих активів після їх остаточної конфіскації, виходячи з таких міркувань: ці активи були вкрадені у російського народу та повинні бути повернуті йому; доки діє нинішній режим, ризик повторного незаконного привласнення цих активів є високим; російська федерація буде зобов'язана компенсувати Україні шкоду, завдану їй війною агресії. Це відкрило б шлях для використання цих активів для часткової компенсації фінансового боргу російської федерації перед Україною¹.

Цікаво відмітити, що йдеться не просто про заморожування активів та/або конфіскацію і зарахування до бюджетних фондів, а використання у цілях, демонстративно протилежних тим, які переслідує правопорушник. Тим самим підвищується ціна його протиправної злочинної діяльності, яка з економічної точки зору або перестає бути профітною, або стає менш привабливою, у чому, безсумнівно, вбачається великий кримінологічний потенціал.

Локальний рівень санкцій визначений особливостями міждержавних взаємодій та зазвичай пов'язується з реакцією держави-жертви міжнародного правопорушення та держави-правопорушника або афілійованих з ним суб'єктів. У санкційному механізмі цього рівня важливу функціональну кримінологічну роль відіграють репресалії. Під ними в міжнародному праві розуміють індивідуальні правомірні примусові заходи, що вживаються у двосторонніх відносинах однією державою у відповідь на серйозні делікти і міжнародні злочини, вчинені другою державою. Примусовий характер репресалій означає використання щодо правопорушника заходів, яке у звичайних умовах протиправне, а правомірне у випадках, коли ці заходи здійснюються у відповідь і мають пропорційний характер. Умо-

вою правомірності застосування репресалій є те, що вони мають свою виняткову мету спонукати державу-правопорушника до припинення делікту, відшкодування шкоди або збитків чи іншого альтернативного вирішення ситуації (Ведькал, Агамалієв, 2021).

Наприклад, рішення про примусове вилучення Україною майна держави-агресора та її резидентів відповідно до Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» ухвалюється Радою національної безпеки і оборони України та вводиться в дію указом Президента України. Примусово вилучені грошові кошти (безпосередньо або через процедуру продажу, визначену Кабінетом Міністрів України) зараховуються до Державного бюджету України та спрямовуються до фонду ліквідації наслідків збройної агресії (частини 1, 6 ст. 4 Закону)².

Ідеальна модель міжнародного механізму функціонування інституту санкцій повинна передбачати юридичну відповідальність за невиконання або перешкоджання виконанню санкційних обмежень. У Проекті статей про відповідальність держав за міжнародно протиправні діяння зазначено, що зобов'язання не надавати допомогу чи сприяння для вчинення міжнародно протиправного діяння іншою державою не обмежується лише заборобою на застосування сили. Наприклад, держава може нести відповідальність, якщо вона допомагає іншій державі обійти санкції, накладені Радою Безпеки ООН, або надає матеріальну допомогу державі, яка використовує цю допомогу для вчинення порушень прав людини. У цьому контексті Генеральна Асамблея ООН в низці випадків закликала держав-членів утримуватися від постачання зброї та іншої військової допомоги країнам, які, як було встановлено, вчиняють серйозні порушення прав людини³. Якщо є твердження, що допомога держави сприяла порушенням прав людини іншою державою, конкретні обставини

¹ How to put confiscated criminal assets to good use? Resolution 2434 (2022) // Parliamentary Assembly : офіц. сайт. URL: <https://pace.coe.int/en/files/30019/html> (дата звернення: 15.10.2025).

² Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів : Закон України від 03.03.2022 № 2116-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20> (дата звернення: 15.10.2025).

³ Report of the Economic and Social Council : Third Committee, Agenda item 12 // Princeton University Library : сайт. URL: <https://digitalcollections.princeton.edu/i/report-economic-social-council-thir/item/c969b7e3-c37b-452f-bdc7-71d5a515dbf3> (дата звернення: 15.10.2025).

кожної справи повинні бути ретельно вивчені, щоб визначити, чи держава, яка надає допомогу, знала про вчинення міжнародно протиправної поведінки та мала намір сприяти цьому¹.

У цьому контексті відкритим залишається питання про національні механізми примусового забезпечення виконання міжнародних санкцій, зокрема тих, які запроваджені іноземними державами та міжнародними організаціями.

ВИСНОВКИ. У результаті проведеного дослідження запропоновано багатофакторну матрицю міжнародного виміру застосування санкцій як форми відповідальності держав за міжнародно протиправні діяння. Вона включає: а) суб'єктно-цільову компоненту з трьома категоріями держав, організацій та окремих фізичних осіб, на яких спрямовуються санкції; б) предметно-змістовну компоненту контрзаходів у межах притягнення держав до міжнародно-правової відповідальності, яка охоплює економічні, політико-дипломатичні та військово-політичні санкції; в) масштаб розгортан-

ня репресивного та превентивного санкційного впливу, який репрезентований трьома рівнями – глобальним, регіональним та локальним. Доведено дисфункційність ООН як суб'єкта формування та реалізації глобальної міжнародної санкційної політики. Запропоновано внесення змін і доповнень до Статуту ООН щодо унормування порядку втрати права вето постійним членом Ради Безпеки, діяльність якого засуджена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН. Реалізація такого кроку дозволить розблокувати діяльність Ради Безпеки щодо адекватної реакції на міжнародно протиправні діяння держав, зокрема на агресію росії проти України.

Установлено існування прогалини у кримінально-правовому регулюванні відносин у сфері забезпечення примусового виконання приписів та обмежень, установлених міжнародними санкціями. Утім, усунення цієї прогалини вимагає ухвалення базового регуляторного нормативно-правового акта з питань визначення правового режиму міжнародних санкцій на території України.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Андрейченко С. С. Доктринальний розвиток концепції міжнародної відповідальності держав. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. Т. 23. С. 5–16. DOI: <https://doi.org/10.32837/npuola.v23i0.616>.
2. Ведькал В. А., Агамалієв Е. А. Теоретичні та практичні аспекти санкцій у міжнародному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 575–577. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/149>.
3. Коверзнев М. С., Коверзнева Г. П. Відповідальність держав у міжнародному праві. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 13. С. 49–55.
4. Мисак О. І. Міжнародно-правова відповідальність держав: окремі аспекти дослідження теорії і практики. *Держава і право*. 2013. Вип. 60. С. 41–46.
5. Ольшак М. В. Санкції як засіб реалізації міжнародно-правової відповідальності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2024. № 69. С. 170–173. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.69.35>.
6. Попович К. Б. Щодо поняття «міжнародний правопорядок». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2011. Вип. 17. С. 17–20.
7. Швець Ю. В. Національні санкційні механізми в системі протидії незаконному обігу активів: кримінологічний аналіз. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. № 1 (34). С. 5–33. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.01>.
8. Asada M. Definition and Legal justification of Sanctions // *Economic Sanctions in International Law and Practice* / ed. by M. Asada. Abingdon : Routledge, 2019. Pp. 3–23. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429052989-2>.
9. Eckert S. E., Biersteker T. J., Tourinho M. Introduction. Targeted Sanctions: The Impacts and Effectiveness of United Nations Action. Cambridge : Cambridge University Press, 2016. 398 p.
10. Galtung J. On the Effects of International Economic Sanctions. With Examples from the Case of Rhodesia. *World Politics*. 1967. Vol. 19, No. 3. Pp. 378–416. URL: <https://www.jstor.org/stable/2009785> (дата звернення: 15.10.2025).
11. Hufbauer G., Schott J., Elliott K. *Economic Sanction Reconsidered*. 3rd ed. Washington : Peterson Institute for International Economics, 2007. 233 p.

¹ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. 2001 // United Nations : офіц. сайт. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (дата звернення: 15.10.2025).

12. Karliuha Ye. K. Un economic sanctions as a means of ensuring compliance with international law: problems of application. *Odesa National University Herald*. 2024. Vol. 26, No. 2. Pp. 21–30. DOI: [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2024-26-2\(39\)-4](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2024-26-2(39)-4).
13. Kelsen H. *Principles of International Law*. 2nd ed. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1966. 602 p.
14. Ronzitti N. Sanctions as Instruments of Coercive Diplomacy: An International Law Perspective // *Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law* / ed. by N. Ronzitti. Leiden : Brill | Nijhoff, 2016. Pp. 1–32. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004299894_002.
15. Thouvenin J.-M. Articulating UN Sanctions with Unilateral Restrictive Measures // *Research Handbook on Unilateral and Extraterritorial Sanctions* / ed. by C. Beaucillon. Cheltenham : Edward Elgar Publishing Limited, 2021. Pp. 149–164. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781839107856.00017>.

Надійшла до редакції: 20.10.2025

Прийнята до опублікування: 15.12.2025

REFERENCES

1. Andreichenko, S. S. (2019). Doctrinal development of the concept of international responsibility of states. *Scientific Papers of National University "Odessa Law Academy"*, 23, 5–16. <https://doi.org/10.32837/npuola.v23i0.616>.
2. Asada, M. (2019). Definition and Legal justification of Sanctions. In M. Asada (Ed.), *Economic Sanctions in International Law and Practice* (pp. 3–23). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429052989-2>.
3. Eckert, S. E., Biersteker, T. J., & Tourinho, M. (2016). *Introduction. Targeted Sanctions: The Impacts and Effectiveness of United Nations Action*. Cambridge University Press.
4. Galtung, J. (1967). On the Effects of International Economic Sanctions. With Examples from the Case of Rhodesia. *World Politics*, 19(3), 378–416. <https://www.jstor.org/stable/2009785>.
5. Hufbauer, G., Schott, J., & Elliott, K. (2007). *Economic Sanction Reconsidered* (3rd ed.). Peterson Institute for International Economics.
6. Karliuha, Ye. K. (2024). Un economic sanctions as a means of ensuring compliance with international law: problems of application. *Odesa National University Herald*, 26(2), 21–30. [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2024-26-2\(39\)-4](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2024-26-2(39)-4).
7. Kelsen, H. (1966). *Principles of International Law* (2nd ed.). Holt, Rinehart and Winston.
8. Koverzniev, M. S., & Koverznieva, G. P. (2016). State responsibility in international law. *Almanac of International Law*, 13, 49–55.
9. Mysak, O. I. (2013). An International responsibility of the states: some aspects of the theory and practice. *State and Law*, 60, 41–46.
10. Olshak, M. V. (2024). Sanctions as a means of implementing international legal responsibility. *Scientific Herald of International Humanitarian University*, 69, 170–173. <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.69.35>.
11. Popovych, K. B. (2011). Regarding the concept of “international legal order”. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 17, 17–20.
12. Ronzitti, N. (2016). Sanctions as Instruments of Coercive Diplomacy. An International Law Perspective. In N. Ronzitti (Ed.), *Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law* (pp. 1–32). Brill | Nijhoff. https://doi.org/10.1163/9789004299894_002.
13. Shvets, Yu. V. (2025). National sanction mechanisms in the system of combating illegal assets trafficking: a criminal analysis. *Bulletin of Criminological Association of Ukraine*, 1(34), 5–33. <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.01>.
14. Thouvenin, J.-M. (2021). Articulating UN Sanctions with Unilateral Restrictive Measures. In C. Beaucillon (Ed.), *Research Handbook on Unilateral and Extraterritorial Sanctions* (pp. 149–164). Edward Elgar Publishing Limited. <https://doi.org/10.4337/9781839107856.00017>.
15. Vedkal, V. A., & Ahamaliiev, E. A. (2021). Theoretical and practical aspects of sanctions in international law. *Juridical Scientific and Electronic Journal*, 10, 575–577. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/149>.

Received the editorial office: 20 October 2025

Accepted for publication: 15 December 2025

YULIIA VIKTORIVNA SHVETS,

Candidate of Law,

Kharkiv National University of Internal Affairs;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6949-8465>,

e-mail: ShvetsY@krok.edu.ua

SANCTIONS IN THE SYSTEM OF COUNTERACTING CRIMINAL ASSET CIRCULATION: CRIMINOLOGICAL AND LEGAL ANALYSIS OF THE INTERNATIONAL DIMENSION OF APPLICATION

The article is devoted to defining the concept, place and role of sanctions as a criminological measure in the system of combating criminal asset trafficking at the international level. The concept of 'sanctions' as a category of international law has been studied, their criminological nature has been clarified, and their place in the system of combating crime in general and criminal asset trafficking in particular has been determined.

As a result of the study, a multifactorial matrix of the international dimension of sanctions as a form of state responsibility for internationally wrongful acts has been proposed. It includes: a) a subject-target component with three categories of states, organisations and individuals targeted by sanctions; b) a subject-content component of countermeasures within the framework of bringing states to international legal responsibility, which covers economic, political-diplomatic and military-political sanctions; c) the scale of the deployment of repressive and preventive sanctions, which is represented by three levels – global, regional and local. Economic restrictive measures are sectoral (sectors of the economy with a list of sanctioned entities with which business contacts are prohibited), nomenclature (lists of goods), and personal (relating to specific individuals).

The dysfunctionality of the UN as an entity for the formation and implementation of global international sanctions policy has been proven. Amendments and additions to the UN Charter have been proposed to regulate the procedure for the loss of veto power by a permanent member of the Security Council whose actions have been condemned by a resolution of the UN General Assembly. It has been argued that the implementation of such a step would unblock the Security Council's ability to respond adequately to internationally illegal acts by states, in particular Russia's aggression against Ukraine.

A gap has been identified in the criminal law regulation of relations in the field of enforcement of the provisions and restrictions established by international sanctions. However, eliminating this gap requires the adoption of a basic regulatory legal act on determining the legal regime of international sanctions on the territory of Ukraine.

Keywords: *armed aggression, war, international crimes, crimes of an international category, criminal circulation of assets, sanctions, combating crime, criminological and legal analysis.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Швець Ю. В. Санкції в системі протидії злочинному обігу активів: кримінологічно-правовий аналіз міжнародного виміру застосування. *Право і безпека*. 2025. № 4 (99). С. 117–127. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2025.4.09>.

Citation (APA): Shvets, Yu. V. (2025). Sanctions in the System of Counteracting Criminal Asset Circulation: Criminological and Legal Analysis of the International Dimension of Application. *Law and Safety*, 4(99), 117–127. <https://doi.org/10.32631/pb.2025.4.09>.